

УДК 378.147.091.31-059.1+37.091.12:821.161.2

КОНСУЛЬТАЦІЇ ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИШІ

Жила С. О.

У статті досліджується консультація як організаційна форма вивчення дисциплін літературознавчого циклу у виші, пропонуються різні класифікації консультативних занять, виокремлюються функції, методи й прийоми консультацій.

Ключові слова: консультація, дисципліни літературознавчого циклу, постмодернізм, інтелектуальний роман.

В статье исследуется консультация как организационная форма изучения дисциплин литературоведческого цикла в вузе, предлагаются различные классификации консультативных занятий, выделяются функции, методы и приемы консультаций.

Ключевые слова: консультация, дисциплины литературоведческого цикла, постмодернизм, интеллектуальный роман.

The author of the article analyzes tutorial as an organizational form of studying philological disciplines in higher school, suggests various classifications of tutorials and determines their functions, methods and techniques.

Key words: tutorial, philological disciplines, postmodernism, intellectual novel.

На філологічних факультетах використовуються різні організаційні форми вивчення літератури: лекції, семінарські й практичні заняття, літературні очні й заочні екскурсії, літературно-мистецькі вітальні, перегляд і обговорення кінофільмів і вистав за творами, що вивчаються текстуально, диспути, мистецькі полілоги, творчі звіти, навчальні конференції, ділові ігри, під час яких імітують колективну професійну діяльність, колоквиуми, й, звичайно ж, консультації.

Консультація (від лат. *consultatio* – звернення за порадою) – це форма навчального заняття, на якому студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень з літератури чи аспектів їх практичного застосування під час аналізу художнього твору. Це одна з форм навчального заняття, яка справді виправдала себе під час надання майбутнім літераторам допомоги в їхній самостійній роботі.

Володимир Ортинський стверджує: "Мета консультації – аналіз навчального матеріалу, що його недостатньо засвоїли студенти. Основні дидактичні цілі консультації: ліквідація прогалів у знаннях тих, кого навчають, надання їм допомоги в самостійній роботі" [1, с. 203].

Оскільки сьогодні індивідуальна робота філолога розцінюється як найважливіший складник навчальної діяльності й має значну долю його навчального навантаження, то природно повинна збільшуватися питома вага консультацій у вишах. Останнім часом проте спостерігається тенденція до зменшення кількості консультативних занять або й просто відмова від них. Це парадоксальна ситуація і така недалекоглядність шкодить майбутнім літераторам. Чому? Відповідаємо.

Під час консультацій викладачі виявляють прогалини в знаннях студентів і, перше, заповнюють їх, а по-друге, змінюють моделі своїх лекцій, семінарських занять і в майбутньому акцентують на тих проблемах, які виявилися важкими майбутнім літераторам.

У системі організаційних форм вивчення літератури консультації є особливими, бо вони забезпечують зворотній зв'язок з філологічною аудиторією, спонукають викладачів до творчості, а творчість, як відомо, – це шлях до оптимізації навчально-виховного процесу. Педагогічна діяльність, якщо вона творча, обов'язково пов'язана з результатами й приносить задоволення та насолоду лишень тоді, коли створений філологом варіант лекції, семінарського чи практичного заняття, літературно-мистецької вітальні веде до високих досягнень. Консультації допомагають викладачеві творити і переконуватися, що він піднявся до найвищого,

можливого для певних умов, тобто оптимального результату (або наближеного до нього). Активна консультація – це контроль та підвищення рівня знань студентів, адже вони мають можливість поставити питання, сильніші намагаються дати відповіді на них і самоствердитися, слухають пояснення викладача.

Консультації поділяються на групові й індивідуальні, залежно від кількості учасників і дидактичної мети. Якщо викладач консулює майбутніх літераторів з теоретичних питань навчальних дисциплін літературознавчого циклу або деяких аспектів їх практичного застосування, то це, як правило, буде групова консультація, яка проводитиметься для академічної групи чи потоку студентів. А якщо професор дає пораду студентові з проблем, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань (написання самостійної чи контрольної роботи за персоналією письменника, чи знаковим для нашої культури художнім твором, курсового, бакалаврського, дипломного, магістерського проекту), то це індивідуальна консультація.

Індивідуальне консультування на філологічних факультетах вишів може відбуватися як за бажанням викладачів-професорів, так і за ініціативи самих студентів і магістрантів.

Якщо на факультеті є традиція проводити індивідуальне консультування за бажанням викладача, то це сприятиме формуванню готовності майбутніх учителів літератури до консультативної діяльності в школі.

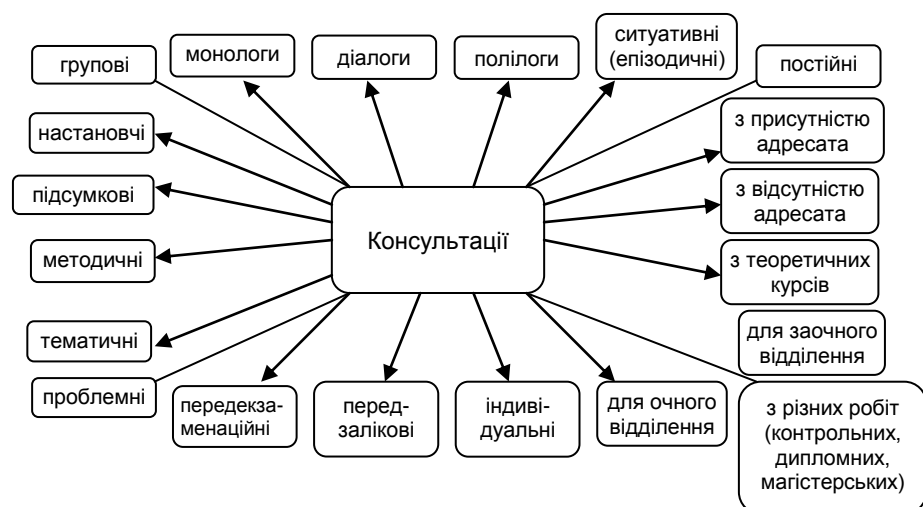
Деякі науковці консультації умовно поділяють на дві групи:

1) консультації з теоретичних курсів і організації самостійної роботи над книгою та різними джерелами знань;

2) консультації з самостійних і контрольних робіт, з курсових, дипломних і магістерських робіт, педагогічної практики студентів і магістрантів.

За цілеспрямованістю, змістом, формою проведення, слухацькою аудиторією консультації бувають:

- настановчі й підсумкові;
- проблемні й дискусійні;
- методичні;
- тематичні;
- передекзаменаційні й передзалікові;
- консультації-монологи й консультації-діалоги, полілоги;
- для очного й заочного відділень факультету;
- ситуативні (епізодичні) й постійні;
- з присутністю й несутністю адресата (слухача), так звані комп'ютерні, мультимедійні консультації-презентації або письмові консультаційні матеріали, які виготовляють, розмножують і надсилаються студентам.

Найпоширенішою класифікацією консультацій є та, в якій розрізняють два її види: групові й індивідуальні.

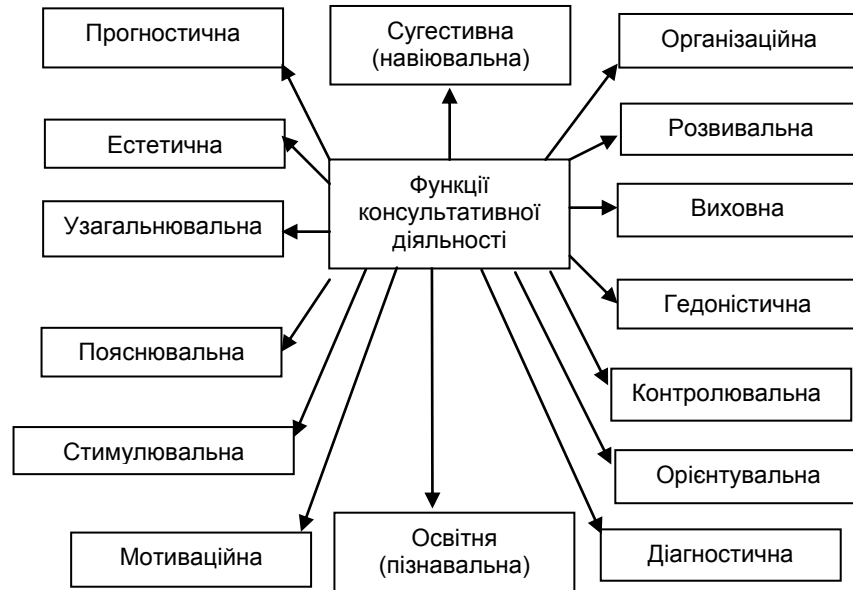
Групові й індивідуальні консультації мають володіти відповідним інструментарієм і методами, які б дозволяли їм виконати свої функції:

- сугестивну – навіювальну (апелювання до необхідності знати матеріал, щоб мати можливість опанувати наступні теми й розділи навчальних програм літературного циклу);
- освітню – пізнавальну (оптимальне засвоєння наукових знань, умінь і навичок з предметів, розуміння тенденцій наукових пошуків літературознавців, специфіки наукових шкіл, орієнтування в безмежному обсязі літературознавчої інформації, її аналіз та приведення в упорядковану систему, уміння виділяти підсистеми);
- організаційну (активізація мистецької діяльності студентів за допомогою організованого і регульованого професором, доцентом, викладачем уведення їх у систему різноманітного спілкування поміж собою і письменником, художнім твором, персонажами; проектування консультації – це акт спілкування, спосіб найтіснішого зв'язку кількох співбесідників: автора, художнього тексту, філолога і студента, де кожен має право на власну позицію; має бути контактний емоційний зв'язок зі всіма студентами зразу й з кожним зокрема);
- розвивальну (забезпечення сприятливих умов для інтелектуального, перцептивного, комунікативного, естетичного, емоційного розвитку майбутніх учителів літератури через притягнення їх до активної мистецької діяльності);
- виховну (формування у студентів духовних первенів через зміст літературної освіти);
- гедоністичну (одержання насолоди як від спілкування із консультантом, так і від змісту матеріалу, який сприймається, володіння методами дослідження, виділення сутності мистецького явища тощо);
- контролювальна (визначення базового рівня літературних знань, глибини й обсягу їх засвоєння, зіставлення планованого з дійсними результатами та встановлення ефективності використовуваних викладачем форм, методів і засобів навчання);
- орієнтувальна (отримання інформації про рівень засвоєння і глибину вивчення навчального матеріалу дисциплін літературного циклу окремим студентом або групою студентів);
- діагностична (отримання інформації про лакуни в знаннях студентів – помилки й недоліки, їхня кількість і характер; результати діагностичних даних допомагають вибрати оптимальну методику навчання);
- прогностична (отримання даних для прогнозу про засвоєння нового навчального матеріалу дисциплін літературного циклу);
- естетична (естетичним первенем має опромінюватися заняття; успішне керівництво сприйманням художнього твору, яке ґрунтується на знаннях загальних закономірностей розвитку мистецтв, – це один із тих китів, на якому має триматися вивчення літератури у виші; під час осягнення художньої одиниці помічниками студента виступають і автор, і літературознавці, і викладач літератури, а від педагогічної майстерності останнього залежить чи перетворяться консультативні заняття на свято розуміння тексту й утвердження студентського Я, на полілог між письменником, критиками, твором, образами);
- узагальнювальна (систематизація і структурування всього обсягу знань з дисциплін літературознавчого циклу);
- пояснювальна (спрямування інформації на формування основних понять науки й мистецтва);
- стимулювальна (пробудження цікавості до теми);
- мотиваційна (перегукується із сугестивною і стимулювальною; посилення навчальної мотивації студента за рахунок внутрішніх і зовнішніх мотивів, усвідомлення майбутнім літератором, що нині у всьому світі цінується висококваліфікований фахівець).

Будь-який вид консультативного заняття є носієм різних функцій навчання.

На нашу думку, консультації повинні проводитися й під час лекцій. Якщо на поставлені проблемні або звичайні запитання студенти не відгукуються або відповідають невпевнено, неаргументовано, непереконливо, то виникає необхідність лекторові перейти до консультування. Тоді, очевидно, лекція перетворюється на такий вид, як лекція-консультація. Як це буває на практиці? Скажімо, професор чи

доцент має виголосити лекцію присвячену прозовій творчості Юрія Андруховича (аналізу його романів "Рекреації", "Московіада", "Перверзія", "Дванадцять обручів", "Таємниця"), а для цього йому необхідно переконатися, що студенти добре орієнтуються в художній системі постмодерн. Якщо майбутні літератори призабули, на яких рівнях виявляється постмодерн (онтологічному, гносеологічному, естетичному) і які основні риси постмодернізму (це матеріал курсу "Теорія літератури" або спецкурсу "Художні системи в мистецтві"), то викладач не зможе здійснити оптимальний аналіз художніх текстів Юрія Андруховича. Професорові (доцентові) доведеться запропонувати консультацію "Основні риси постмодернізму". Вона може бути виголошена або висвітлена за допомогою мультимедійних засобів.

Основні риси постмодернізму

1. Культ незалежної особистості, ренесансно-романтичний образ людини, що не відчуває потреби мати дозвіл на користування буттям. Звідси – потяг до архаїки, міфу, колективного підсвідомого.
2. Прагнення увібрати в себе, поєднати, взаємодоповнити істини багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій. Це єдиний спосіб пробитися до справжнього масштабу буття, здолати екзистенційну безпросвітність існування. Отож постмодерністи зазвичай вражають своєю ерудованістю, іноді її надмірністю.
3. Бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу (протиприродний технократизм, сірість, казарменність тоталітарних суспільств, невлаштованість, розбалансованість посттоталітарних дає для таких оцінок усі підстави). Карнавал завжди передбачає перевертання ієрархії цінностей, гру. Життя окремої людини й усього суспільства перетворюється на страшну безперервну гру, що не має жодного стосунку до достеменного буття. Ця гра непомітно примушує людину втрачати саму себе, перетворює її на актора, маріонетку, маску в театрі трагіфарсу.
4. Нарочито ігровий стиль постмодерну. Вдаючись до зумисне "несерйозної", безглуздої гри, постмодерніст підкреслює ненормальність, несправжність, протиприродність панівного в реальності стибу життя. Крім того, усвідомлюючи неможливість пізнати справжній світ, вплинути на нього, митець шукає замітника у світі своєму, штучно створеному, який живе і тлумачиться за законами, ним самим (митцем) установленними. А також лише ігрова атмосфера дає змогу стерти межі поміж різними гранями, рівнями життя.
5. Зумисне химерне переплетіння різних стилів у постмодерністській оповіді (там часто співіснують високий класицистичний стиль і сентиментальний чи грубо натуралістичний, детективний, казковий, гумористично-анекдотичний). У стиль

художній нерідко вплітаються стилі науковий, публіцистичний або діловий; фрагментами роману стають навіть наукові трактати чи публіцистичні статті, донесення, звіти тощо.

6. Суміш багатьох традиційних "високих і низьких" жанрових різновидів, щоправда "перелицьованих", модифікованих автором: побутовий психологічний роман, притча, готичний роман, фантастична оповідь, байка, анекдот, елегія, трагедія, детектив, казка тощо.

7. Сюжет цих творів – це легко замасковані алюзії на відомі сюжети літератури попередніх епох (від античної до модерністської). Запозичення, перегуки (інтертекстуальність) спостерігаються не лише на сюжетно-композиційному, а й на образному, мовному, версифікаційному рівнях.

8. У такому творі присутній образ оповідача. Переповідаючи різні історії, постмодерніст підкреслює суб'єктивність показу, відносність своїх оцінок, відчужує від читача побутову реальність, увиразнює її ілюзорність, розглядає її на тлі досвіду попередніх епох. Постмодерніст вдається до цитат і алюзій з метою не переконувати ними когось, а переоцінити та спародіювати їх.

9. Іронічність та пародійність є, власне, найхарактернішими прикметами цього стилю. Корені такого підходу у "романтичній іронії", тобто неприйнятті реального стану речей, життєвого ладу, а також у намаганні оголити примітивність, несправжність, а то й безглуздя ідей, кумирів, істин, смаків, які обожнювалися вчора чи обожнюються й нині у масовій свідомості. Поєднуючи інтелектуальне й масове, елітарне і кітчеве, переплітаючи різноманітні мотиви та оповіді техніки, постмодерніст стирає соціальні й психологічні кордони у творенні та сприйнятті мистецтва. Тому він з'являється там, де існує основоположний плюралізм ідей, моделей поведінки, приймається багатоголосся стилів, світоглядний і мистецький синкретизм. Митець-постмодерніст постійно переймається пошуками витоків звичного, непомітного для суспільства абсурду. Ця мета вимагає від нього особливих принципів естетичного аналізу: тут стає у пригоді не логіка, не лінійні причинно-наслідкові зв'язки, а чудернацький колаж. Свідомість ліричного героя за всієї історичності стає справді карнавальною свідомістю, яка робить відносними, ілюзорними всі цінності, що здаються загалом сталими, незворушними. Саме така свідомість виявляється напрочуд продуктивною для досягнення таких суспільних стосунків, коли попередні форми життя, моральні устої та вірування перетворюються на "гнилі мотузки" й оголюється приховувана досі амбівалентна і незавершена природа людини й людської думки. У лицедійстві й пародії немовби відбувається звільнення людини від хаосу історії. При цьому автори не шкодують себе: їхні герої, що часто "позичають" у авторів біографії, – це не так герої, як особливі історико-психологічні комплекси, автори яких, сповідуючись перед собою, з веселою безжальністю переносять на папір. Головна ознака такого комплексу – бажання досягти єдності з читачем, звідси – трохи фамільярний діалог по суті з узагальненим читачем, із суспільною масовою свідомістю, ідеологією, "вимогами часу", "великою історією".

(За Василем Пахаренком)

Основні характерні риси постмодерної літератури

Маргіналізм	Усвідомлена настанова на периферійність щодо суспільства та його соціальних і етичних цінностей. Справжній митець – маргінал.
Ризоматизм (ризоматизм – вільна циркуляція станів)	Твір побудований на основі ризомати – відкритий, динамічний, кожна ідея або тема його сполучається з іншою; у ньому нема центру або периферії, початку або кінця – "хаос із клубнів і вузлів".
Іронічність	Розвінчуються застарілі ідеали й цінності, поєднується з самоіронією.
Пародійність	Пародія в постмодерному творі перетворюється на само пародію, з допомогою чого письменник показує світ безглуздим і позбавленим будь-яких засад.
Інтертекстуальність	Текст повинен розглядатися як складова частина цілої низки текстів, що постійно взаємодіють з іншими текстами, як літературними, так і соціальними та політичними.
Суперечливість	Постмодерний твір обов'язково двозначний; зіставляє різні ідеї, не віддаючи переваги жодній.
Парадоксальність	Постмодерний твір є радикально ірраціональним.
Гра без правил	У літературі автор грає з оповідачем і самим текстом, оповідач – з читачем, читач – з автором і текстом.

Під час аналізу інтелектуальної прози Валер'яна Підмогильного ("Місто", "Невеличка драма") і Віктора Домонтовича ("Доктор Серафікус") на практичних заняттях студенти повинні мати "консультацію-підказку". "Характерні ознаки інтелектуальної прози", яка репрезентується на мультимедійній дошці, а за відсутності такої лежить на кожному столі студента.

Характерні ознаки інтелектуальної прози

1. Концептуальність або концептуальна ідея – різноманітні філософські, наукові, міфологічні системи стають основою концепції світу, втіленої у творі.
2. Головний герой – інтелігент чи інтелектуал, вихоплений із потоку життя й перенесений у духовно насичену атмосферу, – носій філософської концепції. Поведінка такого героя зумовлюється типом його філософського обґрунтування, цей герой втілює філософську концепцію автора і є виразником основної ідеї, центральної тези твору.
3. Вчинки героїв інтелектуальної прози підпорядковані сюжетній схемі, вони доволі умовні і символічні. В інтелектуальних повістях і романах зображуються або моделюються часто умовні ситуації, відсторонені, звільнені від життєвої повноти, які логічно підтверджують думку автора, допомагають розкрити проблему, породжуючи сучасні асоціації.
4. Наявність параболічної думки, тобто притчі, історії, що, на перший погляд, "відходить від сучасності, а насправді цей відхід відбувається не по прямій, а по кривій, по параболі, котра наче знову повертає думку, що відійшла вбік до сучасності".
5. Відбувається своєрідна конвергенція філософської і художньої творчості, де остання розглядається як модель істинного досягнення – освоєння дійсності, побаченої через "магічний кристал" її міфічного перетворення.
6. Підвищена увага до підсвідомості, до сновидінь і марень, при цьому часто використовується прийом "потіку свідомості".
7. Конструктивність прози, або ідея "золотої середини", поміркованості – письменник відмовляється стверджувати що-небудь з усією категоричністю й рішучістю: кожен тезу автор коментує, розподіляючи свої вагання між "так" і "ні", адже інтелект усе розщеплює, аналізує, часто відшукує істину в суперечці, словесному поєдинку. З цим пов'язується відкритий фінал багатьох інтелектуальних творів, – з розрахунку на домислення читачем, якому ніби дається можливість бути співавтором твору.
8. Поєднання реального та ірреального; використання гри, коли герой потрапляє у все нові витворені автором ситуації, які нагадують життєвий фатум.
9. Фрагментарність, гранульованість, пропуски сюжетних елементів, перебивання часових відрізків, спеціальне зміщення пластів оповіді, тобто художній монтаж або колаж.
10. Мінімум фабули, сюжету і дії (деєпізація і дефабуляція).
11. Використання в одних випадках – інтенсивного часу, в інших – прийому зв'язку різних часових проміжків, взаємопроникнення конкретно-історичного і загальнолюдського.
12. Використання парадоксу, що зміщує достовірність як першооснову бачення, різновиду парадоксу – спрощення заради інтелектуалізації, намагання розкласти складне на просте.
13. Різних видів інтертекстуальності (циткування, самоциткування, алюзії, ремінісценції, інтерпретації і т. ін.).
14. Експерименти з мовою твору; введення символічних авторських неологізмів, надання значення абзацу окремим словам і фразам, які вимагають більш інтенсивної роботи думки читача (за Н. Синицькою).

Професійне становлення майбутнього учителя літератури є процесом складним і творчим, адже його треба прилучити до національного і світового мистецтва слова, мозаїки ідей, концепцій, понять, які виробила світова мистецтвознавча думка. І консультативне навчання орієнтоване на формування системи літературознавчих знань, умінь і навичок, розкриття творчих потенцій студентів та їхньої здатності постійно оновлювати свої знання й уміння. Для цієї організаційної форми прикметним є набір функцій, відповідних методів і прийомів, підпорядкованих вимогам формування творчої особистості: діалог студентів з автором тексту, діалог між персонажами як об'єктами комунікації, діалог студентів із персонажами твору,

дискусії (формулювання сумнівів, які викликаються альтернативними висловлюваннями викладачів, критиків, літературознавців, одногрупників), колективний полімістецький діалог.

Література

1. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. Л. Ортинський. – К., 2009. – 472 с.
2. Методичний poradник : форми і методи навчання / автор-укладач Б. О. Житник. – Х., 2005. – 128 с.
3. Дубовець О. М. Активна консультація як один із методів контролю та підвищення рівня знань студентів / О. М. Дубовець, Б. Г. Лях, В. І. Лазаренко // Нові технології навчання: науково-методичний збірник : Вип. 14 / ред. кол.: В. Ю. Биков (голов. редактор та ін.). – К., 1995. – С. 144–147.
4. Олійник Ірина. Консультація – вид індивідуальної та самостійної роботи / Ірина Олійник // Освіта технікуми, коледжі : навчально-методичний журнал. – 2011. – № 1 (28). – С. 29–30.
5. Худаш Л. С. Консультація у вищій школі / Л. С. Худаш // Вища середня педагогічна освіта: республіканський науково-методичний збірник : Вип. 5 / ред. кол. : С. А. Литвинов (відп. редактор та ін.). – К., 1971. – С. 74–80.